

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของมารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์มารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก ถึงการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ผลการศึกษานำเสนอดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของมารดาและบุตร

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

2.1 การเลี้ยงบุตรในอดีต

2.2 การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในปัจจุบัน

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

3.1 ปัจจัยทางด้านบริการทางการแพทย์

3.2 ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

3.3 ปัจจัยทางการตลาด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ตาราง 1 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามข้อมูลทั่วไป (N=80)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
อายุมารดา (ปี)		
< 20	7	8.7
20 - 29	44	55.0
30 - 39	28	35.0
≥ 40	1	1.3
อาชีพ		
เกษตรกร	51	63.8
รับจ้าง / ลูกจ้าง	19	23.8
รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ	3	3.7
ค้าขาย	3	3.7
แม่บ้าน	3	3.7
อื่นๆ	1	1.3
การศึกษา		
ไม่ได้รับการศึกษา	2	2.5
ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-ป.4)	23	28.8
ประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-ป.6)	46	57.5
มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3)	3	3.7
มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6)	3	3.7
อนุปริญญา	1	1.3
ปริญญาตรี หรือสูงกว่า	2	2.5

ตาราง 1 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนของมารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก จำนวนทั้งหมด 80 คน มีอายุระหว่าง 17-44 ปี (อายุเฉลี่ย 27 ปี) เกินกว่าครึ่งหนึ่งของมารดา (ร้อยละ 55.0) มีอายุอยู่ในช่วง 20-29 ปี ในด้านการประกอบอาชีพส่วนใหญ่มารดา (ร้อยละ 63.8) มีอาชีพเกษตรกรกรรม และมีอาชีพรับจ้างหรือลูกจ้าง ร้อยละ 23.8 ส่วนระดับการศึกษา มีการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายมากที่สุด (ร้อยละ 57.5) รองลงมาคือ การศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 28.8)

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามจำนวนบุตร

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนบุตรมีชีวิต (N=80)		
1 คน	26	32.5
2 คน	35	43.8
3 คน	15	18.7
4 คน	4	5.0

ตาราง 2 แสดงให้เห็นว่าเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 43.8) ของกลุ่มตัวอย่างมีบุตรจำนวน 2 คน และเกือบหนึ่งในสาม (ร้อยละ 32.5) มีบุตร 1 คน และมีส่วนน้อยที่มีบุตร 3 หรือ 4 คน

ตาราง 3 จำนวนและร้อยละของบุตรคนปัจจุบัน จำแนกตามอายุ และปัญหาสุขภาพในช่วง 4 เดือนแรก (N=80)

ข้อมูลของบุตร	จำนวน	ร้อยละ
อายุบุตรปัจจุบัน (เดือน)		
4 - < 5	24	30.0
5 - < 6	27	33.8
6 - < 7	29	36.2
ปัญหาสุขภาพใน 4 เดือนแรก		
มี	31	38.8
ไม่มี	49	61.2

จากตาราง 3 กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีบุตรอายุอยู่ในช่วง 4, 5, และ 6 เดือน โดยประมาณจะมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน และในจำนวนนี้ ร้อยละ 38.8 (31 ราย) บุตรมีปัญหาสุขภาพในช่วง 4 เดือนแรก ซึ่งส่วนใหญ่ปัญหาสุขภาพดังกล่าวได้แก่ อาการตัวร้อน มีน้ำมูก ไอ เป็นส่วนใหญ่ และมีเพียงส่วนน้อยที่บุตรมีอาการ ท้องอืดหรือท้องผูก อย่างไรก็ตามไม่มีทารกรายใดที่เคยนอนพักรักษาตัวในโรงพยาบาลด้วยอาการเจ็บป่วยต่างๆ ดังกล่าว

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ผลการศึกษาด้านการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้

นำเสนอเป็น 2 หัวข้อ คือ

- 2.1 การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในอดีต
- 2.2 การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในปัจจุบัน

2.1 การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในอดีต

ประสบการณ์ในการเลี้ยงบุตรนั้น อาจมีผลต่อมารดาในการเลือกใช้ชนิดของนมในการเลี้ยงบุตรคนต่อมา ดังนั้นการศึกษานี้จึงนำข้อมูลการเลี้ยงบุตรในอดีตมานำเสนอร่วมด้วย โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีจำนวน 54 รายที่เคยเลี้ยงบุตรมาก่อนและมีบุตรมากกว่า 1 คน

ตาราง 4 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามชนิดของนมที่เคยใช้เลี้ยงบุตรในอดีตในช่วง 4 เดือนแรก (N=54)

ชนิดของนม	จำนวน	ร้อยละ
นมแม่	45	83.3
นมผสม	4	7.4
นมแม่และนมผสม	5	9.3

ตาราง 4 มารดาส่วนใหญ่ ร้อยละ 83.3 เคยเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในช่วง 4 เดือนแรก มีเพียงส่วนน้อย ร้อยละ 7.4 ที่เลี้ยงบุตรด้วยนมผสม โดยให้เหตุผลว่าต้องออกไปทำงานนอกบ้าน และร้อยละ 9.3 เคยเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่และนมผสมร่วมกัน เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลของการให้นมแม่ร่วมกับนมผสมนั้นคล้ายกับเหตุผลของการให้นมผสมแก่บุตรคือการทำงานนอกบ้านของมารดา ซึ่งในกรณีนี้มารดายังคงให้นมบุตรในเวลากลางคืน นอกจากนี้มารดาบางราย ให้เหตุผลว่า นมแม่มีปริมาณไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องให้นมผสมเพิ่มเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของบุตร

ตาราง 5 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามระยะเวลาที่ให้นมแม่อย่างเดียว
ในอดีต โดยไม่ให้อาหารชนิดอื่นแม้กระทั่งน้ำ (N=50)

ระยะเวลา (เดือน)	จำนวน	ร้อยละ
< 1	34	68.0
1	2	4.0
2	4	8.0
3	3	6.0
≥ 4	7	14.0

$$\bar{X} (SD) = 0.98 (1.64)$$

เมื่อพิจารณาระยะเวลาที่กลุ่มตัวอย่างให้บุตรได้รับนมแม่อย่างเดียวโดยไม่ให้อาหารอื่น
แม้กระทั่งน้ำในการเลี้ยงบุตรคนก่อนนั้น จากตาราง 5 พบว่าอยู่ในช่วง 7 วัน - 6 เดือน (เฉลี่ย 1
เดือน) มารดาส่วนใหญ่ (ร้อยละ 68.0) จะให้นมแม่อย่างเดียวเป็นระยะเวลาน้อยกว่า 1 เดือน และ
มีมารดาเพียงร้อยละ 14.0 ที่ให้นมแม่อย่างเดียวจนกระทั่งบุตรมีอายุ 4 เดือนหรือมากกว่า

ตาราง 6 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามระยะเวลาที่บุตรคนก่อนได้รับนมแม่ (N=50)

ระยะเวลาที่ให้นมแม่ (เดือน)	จำนวน	ร้อยละ
< 4	4	8.0
4-6	1	2.0
7-9	1	2.0
10-12	10	20.0
≥ 12	34	68.0

\bar{X} (SD) = 13.83 (5.06)

Median = 14.00

เมื่อพิจารณาถึงระยะเวลาเวลาที่บุตรได้รับนมแม่ จากตาราง 6 พบว่ากลุ่มมารดาให้นมแม่แก่บุตรคนก่อนอยู่ในช่วง 1 - 30 เดือน (เฉลี่ย 13.83 เดือน) และกลุ่มมารดาประมาณสองในสาม ให้นมแม่แก่บุตรคนก่อนเป็นเวลานานกว่า 12 เดือนขึ้นไป แต่อย่างไรก็ตามมีมารดา ร้อยละ 8.0 ที่หย่านมแม่ก่อนบุตรมีอายุครบ 4 เดือน ซึ่งเหตุผลของการหย่านมแม่ก่อนบุตรอายุ 4 เดือนนั้นมีสาเหตุเนื่องจาก ปัจจัยทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน หรือ ปัจจัยทางชีววิทยา โดยมารดาให้เหตุผลจากปริมาณน้ำนมไม่เพียงพอต่อความต้องการของบุตร จากการตั้งครรภ์บุตรคนใหม่ หรือจากที่มารดามีห้วงมสันเด็กไม่สามารถดูดได้

ส่วนเหตุผลของการให้นมบุตรเป็นเวลานานประมาณ 10-12 เดือนหรือมากกว่า 12 เดือนนั้น มารดามีเหตุผลของการหย่านมแตกต่างกัน ซึ่งเหตุผลนั้นเกี่ยวข้องกับภาวะการเจริญเติบโตและพัฒนาการ โดยเฉพาะ “การที่เด็กเดินได้” เป็นสิ่งที่มารดาใช้ในการตัดสินใจหย่านม เพราะมารดาคิดว่าเป็นการบ่งบอกว่า “เด็กโตแล้ว” แต่มีมารดาบางรายที่เลียนแบบคนอื่นในการหย่านมในช่วงอายุดังกล่าว หรือมารดาบางรายคิดว่านมแม่ไม่มีประโยชน์สำหรับเด็กแล้ว ในช่วงเวลาดังกล่าว

2.2 การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในปัจจุบัน

การที่ทารกจะได้รับนมแม่ในช่วงแรกเกิดหรือไม่นั้น บางครั้งขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของมารดา ซึ่งมีอิทธิพลจากองค์ประกอบต่างๆ โดยเฉพาะระยะตั้งครรภ์เป็นช่วงที่สำคัญในการให้นม น้ำหรือชกุงให้มารดาตัดสินใจเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ อันจะนำไปสู่การตระหนักในความสำคัญ และการเตรียมตัวหรือความตั้งใจที่จะเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ การศึกษาในครั้งนี้จึงได้ศึกษาพิจารณาถึงความตั้งใจของมารดานับตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ รวมทั้งการวางแผนในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในกรณีที่มารดาจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน

ตาราง 7 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ (N=80)

ความตั้งใจ	จำนวน	ร้อยละ
ตั้งใจจะเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่		
ใช่	79	98.7
ไม่ใช่	1	1.3
ระยะเวลาที่จะให้นมแม่		
< 4 เดือน	5	6.3
4-6 เดือน	7	8.9
7-9 เดือน	5	6.3
10-12 เดือน	30	38.0
> 12 เดือน	18	22.8
รอให้บุตรเลิกเอง	11	13.9
รอให้บุตรเดินได้	3	3.8

ตาราง 7 แสดงให้เห็นว่ามารดาเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 98.7) มีความตั้งใจที่จะเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ตั้งแต่อยู่ในช่วงระยะตั้งครรภ์ และเกือบสองในห้า (ร้อยละ 38) วางแผนที่จะให้นมแม่นาน 10-12 เดือน แต่อย่างไรก็ตามมีมารดาเกือบหนึ่งในห้า (ร้อยละ 13.9) ที่ไม่ใช่ใช้อายุเด็กเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจกำหนดระยะเวลาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ แต่จะใช้ความสนใจของเด็ก เช่น เด็กหย่านมแม่เอง หรือใช้ภาวะการเจริญเติบโตของเด็ก เช่น การที่เด็กเดินได้เป็นเกณฑ์ในการหย่านมแม่เป็นต้น

ส่วนในกรณีที่มีมารดาตั้งใจจะให้บุตรได้รับนมแม่ในระยะเวลาที่สั้นคือ น้อยกว่า 4 เดือนนั้น จะเป็นในกรณีที่มารดาวางแผนกลับไปทำงานนอกบ้านภายหลังคลอด และในกรณีดังกล่าวต้องให้บุคคลอื่นเป็นผู้ดูแลบุตรของตน ฉะนั้นการให้นมแม่นานมากกว่า 4 เดือนจึงไม่สามารถปฏิบัติได้

ในการศึกษาคั้งนี้พบว่ามามีมารดาจำนวน 52 รายใน 80 ราย ออกไปทำงานนอกร้าน ภายหลังกคลอด ส่วนอีก 28 รายนั้นได้หยุดการทำงานภายหลังกคลอดโดยใช้เวลาส่วนใหญ่ในการดูแลบุตร ในขณะที่ต้องออกไปทำงานนอกร้านนั้นมารดาได้มีการวางแผนเพื่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ดังนี้

ตาราง 8 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามการวางแผนในการเลี้ยงบุตร ด้วยนมแม่กรณีออกไปทำงานนอกร้าน (N=52)

การปฏิบัติ	จำนวน	ร้อยละ
ให้นมแม่แก่บุตรในสถานที่ทำงาน	17	32.7
ให้นมผสมแทนนมแม่	13	25.0
กลับมาให้นมบุตรที่บ้าน	12	23.1
ให้นมแม่เฉพาะช่วงกลางวัน	8	15.4
บีบนมแม่เก็บใส่ขวดไว้ให้บุตรรับประทาน	2	3.8

ตาราง 8 แสดงการวางแผนสำหรับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในกรณีต้องออกไปทำงานนอกร้านภายหลังกคลอดดังนี้ มารดาประมาณเกือบหนึ่งในสาม วางแผนจะนำบุตรไปดูแลในที่ทำงาน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น “ที่นา” เพราะมารดาในกลุ่มนี้จะมีอาชีพเกษตรกรกรรม ดังนั้น การนำบุตรไปเลี้ยงที่สถานที่ทำงานซึ่งหมายถึงที่นาจึงมีความเป็นไปได้สูง และการให้นมแม่ยังคงเป็นการปฏิบัติที่เป็นไปได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามประมาณหนึ่งในสี่ของมารดา วางแผนที่จะกลับมาให้นมบุตรที่บ้านในช่วงพักจากการทำงาน ซึ่งกรณีนี้มารดาจะมีอาชีพเกษตรกรกรรมเช่นเดียวกับกลุ่มแรก อย่างไรก็ตามมีมารดาประมาณหนึ่งในสี่ วางแผนจะให้นมผสมทดแทนนมแม่กรณีทำงานนอกร้าน และมีส่วนน้อย (ร้อยละ 3.8) ที่วางแผนจะบีบนมแม่เก็บใส่ขวดไว้ให้บุตรรับประทาน ซึ่งประเด็นที่น่าสังเกตที่ได้จากการศึกษาคั้งนี้ก็คือ วิธีการบีบนมแม่ใส่ขวดเป็นวิธีหนึ่งของส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ตามบันไดสิบขั้นนั้น ที่แนะนำให้มารดาปฏิบัติกรณีที่มารดาแยกจากบุตรชั่วคราว แต่ในการศึกษาคั้งนี้มีมารดาเพียง 2 รายเท่านั้นที่ปฏิบัติตาม

ตามวัตถุประสงค์ของโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูกนั้น มุ่งส่งเสริมให้ทารกได้รับนมแม่อย่างเดียว (Exclusive breastfeeding) ในช่วง 4 เดือนแรก เนื่องจากการให้น้ำ นมผสมหรืออาหารอื่นใดแก่ทารกในช่วงดังกล่าวไม่มีความจำเป็น เว้นแต่จะมีข้อบ่งชี้บางประการที่ทำให้มารดาต้องให้นมผสมแก่บุตร เพราะจะเป็นเหตุทำให้ทารกได้รับนมแม่น้อยลง โดยเฉพาะซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีการให้นมแม่แก่บุตรในช่วง 4 เดือนแรกดังตารางที่ 9

ตาราง 9 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามชนิดนมที่บุตรได้รับในระยะ 4 เดือนแรก (N=80)

ชนิดของนม	จำนวน	ร้อยละ
นมแม่	62	77.5
นมแม่อย่างเดียวไม่ให้น้ำหรือผลไม้	12	15.0
นมแม่ ร่วมกับน้ำหรือน้ำผลไม้ด้วย	50	62.5
นมผสม	10	12.5
นมแม่และนมผสม	8	10.0

ตาราง 9 แสดงว่าทารกที่ได้รับนมแม่อย่างเดียว (Exclusive breastfeeding) เป็นเวลา 4 เดือนมีเพียง 12 ราย (ร้อยละ 15.0) โดยมารดาที่เหลือเกือบสองในสาม (ร้อยละ 62.5) ยังคงให้นมแม่เป็นอาหารหลัก (Predominant breastfeeding) และมีการเสริมด้วยน้ำหรือน้ำผลไม้ (ส่วนใหญ่เป็นน้ำส้มคั้น) ซึ่งในกรณีดังกล่าวส่วนใหญ่มารดาเริ่มให้ทารกได้รับน้ำตั้งแต่ใน 2-3 วันแรก และเริ่มให้ทารกได้รับน้ำผลไม้ในช่วงอายุ 3 เดือนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก่อนหน้านี้ทารกยังคงได้รับนมแม่อย่างเดียว อย่างไรก็ตามมีมารดา 10 ราย (ร้อยละ 12.5) ให้ทารกได้รับนมผสมทั้งนี้ด้วยเหตุผลต่างๆกันคือ มารดาจะบว้านนมแม่มีปริมาณน้อยหรือ ไม่มีเลย น้ำนมแม่แห้ง หรือในบางกรณีมารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน หรือต้องกลับไปศึกษาต่อภายหลังการคลอดบุตร และมีมารดา 8 รายที่ให้บุตรได้รับนมแม่และนมผสม ซึ่งในกรณีนี้อายุที่เริ่มให้นมผสมอยู่ในช่วงตั้งแต่ 10 วันถึง 6 เดือน ส่วนเหตุผลของการเสริมนมผสมนั้นคล้ายคลึงกับเหตุผลข้างต้น

เมื่อศึกษาเฉพาะในกลุ่มมารดาที่ให้นมแม่แก่บุตรจำนวน 70 รายนั้น เวลาที่ให้บุตรได้รับนมแม่อย่างเดียว พบว่ามีความแตกต่างดังแสดงในตารางที่ 10

ตาราง 10 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามระยะเวลาที่ให้บุตรกินนมแม่อย่างเดียว (Exclusive breastfeeding) (N=70)

ระยะเวลา (เดือน)	จำนวน	ร้อยละ
< 1	37	52.9
1	7	10.0
2	6	8.6
3	8	11.4
≥ 4	12	17.1

\bar{X} (SD) = 1.25 (1.57)

Median = 0.23

จากตาราง 10 กลุ่มตัวอย่างให้นมแม่แก่บุตรอย่างเดียวในช่วง 1 วัน - 4 เดือน (เฉลี่ย 1.25 เดือน) และประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 52.9) ให้บุตรได้รับนมแม่อย่างเดียวโดยไม่ให้แม้กระทั่งน้ำน้อยกว่า 1 เดือน ส่วนใหญ่การให้นมแม่จะเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆภายหลังคลอดในขณะที่ยังพักรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล หลังจากนั้นมารดาจะเริ่มให้น้ำแก่บุตร ส่วนกลุ่มมารดาที่เหลือจะให้นมแม่อย่างเดียวแตกต่างกันในช่วงระหว่าง 1-4 เดือน ซึ่งสัดส่วนมารดาในแต่ละกลุ่มใกล้เคียงกัน ยกเว้นกลุ่มที่ได้รับนมแม่เดียวนานประมาณ 4 เดือนนั้นมีประมาณร้อยละ 17.1 ซึ่งสูงกว่ากลุ่มอื่น

ฉะนั้นจะเห็นว่ามารดาจะมีระยะเวลาที่ให้นมแม่อย่างเดียวแก่บุตรเป็นช่วงระยะที่ค่อนข้างสั้นเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงการปฏิบัติ มารดามักจะให้นมแม่ร่วมกับการให้น้ำและน้ำผลไม้ ซึ่งถ้าพิจารณาในกรณีเช่นนี้ ระยะเวลาของการให้นมแม่จะแตกต่างกันดังแสดงในตารางที่ 11

ตาราง 11 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามระยะเวลาที่ให้บุตรได้รับนมแม่ เป็นอาหารหลักรวมทั้งน้ำหรือน้ำผลไม้ โดยไม่ได้ให้อาหารชนิดอื่น (Predominant breastfeeding) (N=70)

ระยะเวลา (เดือน)	จำนวน	ร้อยละ
< 1	7	10.0
1	4	5.7
2	7	10.0
3	12	17.1
≥ 4	40	57.2

\bar{X} (SD) = 2.92 (1.84)

Median = 3.5

จากตาราง 11 กลุ่มตัวอย่างให้บุตรได้รับนมแม่เป็นหลักในช่วงอายุ 7 วัน - 6.5 เดือน (เฉลี่ย 2.9 เดือน) มากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 57.1) ให้บุตรได้รับนมแม่ร่วมกับน้ำหรือน้ำผลไม้ เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 4 เดือนหรือมากกว่า อย่างไรก็ตามมีมารดาร้อยละ 10 ที่ให้นมแม่เป็นอาหารหลัก ร่วมกับน้ำหรือน้ำผลไม้ในช่วงที่บุตรอายุน้อยกว่า 1 เดือน ซึ่งมารดาในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ให้อาหารเสริมอื่นๆแก่ทารกค่อนข้างเร็ว กล่าวคือ จะเริ่มให้ข้าว ก๋วยเตี๋ยว ก่อนอายุ 4 เดือน หรือเริ่มให้เนื้อปลา ก่อนบุตรอายุ 5 เดือน เป็นต้น (รายละเอียดการให้อาหารเสริมแก่บุตรของกลุ่มตัวอย่างแสดงในตารางที่ 1 ภาคผนวก ข)

ตาราง 12 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามชนิดนมที่ใช้เลี้ยงบุตร และอายุบุตรในช่วงเวลาทำการศึกษ (N=80)

ชนิดนม	อายุบุตร			รวม N (ร้อยละ)
	4-< 5 เดือน N(ร้อยละ)	5-< 6 เดือน N(ร้อยละ)	6-< 7 เดือน N(ร้อยละ)	
นมแม่	17 (70.8)	17 (63.0)	19 (65.5)	53 (66.3)
นมผสม	3 (12.5)	8 (29.6)	5 (17.2)	16 (20.0)
นมแม่และนมผสม	4 (16.7)	2 (7.4)	4 (13.8)	10 (12.5)
อื่นๆ (นมแม่และนมชั้นหวาน)	-	-	1 (3.5)	1 (1.2)
รวม	24 (100.0)	27 (100.0)	29 (100.0)	80 (100.0)

เมื่อพิจารณาชนิดนมที่มารดาให้กับบุตรในช่วงเวลาทำการศึกษ ร่วมกับอายุบุตรปัจจุบัน จากตาราง 12 พบว่า มารดาประมาณสองในสาม (ร้อยละ 66.3) ยังคงเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ อย่างไรก็ตามมารดาหนึ่งในห้า เลี้ยงบุตรด้วยนมผสม โดยในกลุ่มนี้จะหย่านมแม่แล้ว นอกจากนี้ยังมีมารดาอีกร้อยละ 12.5 ที่ให้ทั้งนมแม่และนมผสม สำหรับกลุ่มที่ได้หย่านมแม่แล้วจะมีรายละเอียดถึงระยะเวลาที่ให้บุตรหย่านมดังตารางที่ 13

ตาราง 13 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามการหย่านม และระยะเวลาที่หย่านมบุตรในช่วงทำการศึกษา (N=80)

การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่	จำนวน	ร้อยละ
การหย่านม		
ยังไม่หย่า	64	80.0
หย่านมแม่แล้วเมื่อบุตรอายุ (เดือน)	16	20.0
< 1	5	6.3
1-2	4	5.0
3-4	3	3.7
5-6	4	5.0

ตาราง 13 ในช่วงเวลาที่ศึกษามีมารดา 16 รายที่หย่านมแม่แล้ว โดยมีมารดา 5 รายที่หย่านมแม่ตั้งแต่บุตรอายุไม่ถึง 1 เดือน สำหรับเหตุผลที่หย่านมแม่เนื่องจากปัจจัยทางด้านชีววิทยา ซึ่งเกี่ยวข้องกับ มารดามีห้วงนมสั้นเกิดปัญหาห้วงนมแตกและเต้านมคัดตึง หรือบุตรร้องกวนมากจึงเสริมนมผสมให้และบุตรไม่ดูดนมแม่ในที่สุด และมารดา 2 รายระบุว่านมแม่ไหลน้อย ส่วนมารดาที่หย่านมบุตรในช่วง 1-6 เดือน มีเหตุผลคล้ายคลึงดังกล่าวข้างต้น แต่เหตุผลที่เพิ่มเติมเข้ามาคือปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจได้แก่ การที่มารดาต้องเริ่มออกไปทำงานนอกบ้าน จึงหยุดให้นมแม่แก่บุตร

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

ในส่วนนี้จะนำเสนอปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการคือ ปัจจัยทางด้านบริการทางการแพทย์ ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านการตลาด รวมทั้งการรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่และนมผสม ซึ่งเป็นข้อมูลเสริมที่มีความสำคัญในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

3.1 ปัจจัยทางด้านบริการทางการแพทย์

การปฏิบัติงานของโรงพยาบาลต่างๆ ที่ให้บริการแก่มารดาที่มาคลอดบุตรนั้น มีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้มารดาเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ดังเช่นองค์การอนามัยโลก และองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ ได้เห็นความสำคัญดังกล่าว จึงได้กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานของโรงพยาบาลทั่วโลก หรือบันไดสิบขั้นสู่ความสำเร็จในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ขึ้น ในการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาปัจจัยทางด้านบริการทางการแพทย์ ใน 3 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาตั้งครรภ์ ระยะเวลาคลอด และระยะหลังคลอด

3.1.1. ระยะเวลาตั้งครรภ์

เมื่อพิจารณาระบบบริการทางการแพทย์ในระยะเวลาตั้งครรภ์ในด้านการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในระยะเวลาตั้งครรภ์นั้น มารดาต้องได้รับการชี้แจงให้ทราบถึงประโยชน์และวิธีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ รวมทั้งความสำคัญของนมแม่ อีกทั้งมารดาควรได้รับการเตรียมตัวสำหรับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ โดยเฉพาะถ้ามีความผิดปกติของหัวนมมารดาต้องได้รับการแก้ไขโดยเร็วที่สุด

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่ามารดาจำนวนร้อยละ 100 ได้รับความรู้ในเรื่องประโยชน์ของนมแม่ และแนวทางการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จากเอกสาร หรือป้ายข้อความในโรงพยาบาลที่คลอดบุตร ซึ่งมารดาในกลุ่มนี้ประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 51.3) มีความเห็นว่าเอกสารหรือป้ายข้อความดังกล่าวนั้น มีส่วนให้ตัดสินใจในการเลือกเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ แต่มีมารดาอีกจำนวนร้อยละ 48.8 มีความเห็นว่าป้ายหรือเอกสารดังกล่าวไม่ช่วยในการตัดสินใจเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ทั้งนี้เนื่องจากรวมกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีความตั้งใจที่จะเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อยู่แล้วจากการสังเกตการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่นั้น พบว่าที่คลินิกฝากครรภ์โรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเลนั้น มีป้ายข้อความที่แสดงถึงนโยบายของโรงพยาบาลและคำแนะนำที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่เห็นได้อย่างชัดเจน

ส่วนการให้คำแนะนำเรื่องการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในระยะตั้งครรรณั้น มารดา ร้อยละ 97.5 เคยได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าคำแนะนำ ในเรื่องการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียวในระยะ 4 เดือนแรกนั้น มารดาร้อยละ 70.0 ได้รับ คำแนะนำดังกล่าวตั้งแต่ในระยะตั้งครรรณ แต่มีมารดาร้อยละ 22.5 ที่ได้รับคำแนะนำดังกล่าวในช่วง ภายหลังการคลอดบุตร จากการสังเกตการปฏิบัติงานของผู้ศึกษาพบว่าในส่วนการปฏิบัติงานของ คลินิกฝากครรรณ จะมีการแจกเอกสารและแผ่นพับแก่มารดาในเรื่องการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่ระบุ ไว้อย่างชัดเจนถึงการส่งเสริมให้บุตรได้รับนมแม่อย่างเดียวเป็นเวลานาน 4-6 เดือน โดยไม่ต้องให้ อาหารอื่นใดแม้กระทั่งน้ำ และเมื่อมีหญิงมารับบริการฝากครรรณ เจ้าหน้าที่จะให้สุขศึกษาเป็นราย กลุ่มถึงแนวปฏิบัติในการส่งเสริมดังกล่าว

ในระยะตั้งครรรณมารดาร้อยละ 92.5 เคยได้รับการตรวจเต้านมและหัวนมเมื่อมา ฝากครรรณ และในกรณีที่พบความผิดปกติของหัวนม (ร้อยละ 8) มารดาทุกคนได้รับคำแนะนำใน การดูแลและแก้ไขหัวนมที่ผิดปกติ และเมื่อพิจารณาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในกลุ่มมารดาที่มี ความผิดปกติของหัวนมนั้นพบว่า มีมารดาเพียง 1 ราย ที่ตัดสินใจหย่านมแม่ตั้งแต่บุตรมีอายุ ประมาณ 2 สัปดาห์ทั้งนี้เนื่องจากเต้านมมีอาการคัดตึงมากและหัวนมแตกเป็นแผล ในขณะที่ มารดาที่มีหัวนมผิดปกติรายอื่นได้รับการแก้ไข และยังคงสามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

3.1.2 ระยะคลอด

การเริ่มให้บุตรดูดนมแม่โดยเร็วที่สุด เป็นบริการที่มีความสำคัญในการส่งเสริม การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ที่เจ้าหน้าที่มีสุขภาพปฏิบัติ เนื่องจากระยะนี้เป็นช่วงที่บุตรมีความตื่น ตั้วมากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามตั้งแต่ขณะระคลอด มารดาต้องได้รับการเตรียมตัวคือ ได้รับการชี้แจงให้มารดาทราบถึงการเริ่มให้บุตรดูดนมครั้งแรกทันทีหลังคลอด และจากการศึกษาพบว่า เมื่อ เข้าสู่ระยะคลอดในช่วงของการระคลอดนั้น มารดาร้อยละ 75.0 ได้รับคำแนะนำถึงวิธีการปฏิบัติ ในการให้บุตรดูดนมเป็นครั้งแรกทันทีหลังคลอด และเมื่อคลอดบุตรแล้วมีมารดาร้อยละ 51.3 ที่ให้ บุตรได้ดูดนมหรือภายในครึ่งชั่วโมงหลังคลอด ที่เหลือ (ร้อยละ 48.7) จะให้บุตรดูดนมเมื่อย้าย ไปอยู่แผนกหลังคลอด และข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพบว่า มารดา 2 รายที่คลอดในช่วงเวลาดัง กล่าว เจ้าหน้าที่มีสุขภาพพยายามส่งเสริมและให้มารดาให้บุตรดูดนมแม่ทันทีหลังคลอด

3.1.3 ระยะหลังคลอด

การดูแลมารดาในระยะนี้นอกจากจะให้มารดาและบุตรได้อยู่ร่วมกันตลอด 24 ชั่วโมง ตามนโยบายและการปฏิบัติที่เป็นอยู่ของโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่ยังแนะนำให้มารดาทราบ

วิธีเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ และวิธีทำให้น้ำนมแม่มีปริมาณเพียงพอ ให้บุตรได้ดูดนมแม่ทุกครั้งที่ต้องการ บุตรได้ดูดนมแม่บ่อยๆและดูดได้ถูกวิธี โดยห้ามใช้หัวนมยางหรือหัวนมปลอม ซึ่งจากการสังเกตพบว่า เจ้าหน้าที่ได้เน้นให้มารดาตระหนักในความสำคัญของการให้บุตรดูดนมบ่อยครั้ง รวมทั้งชี้ให้มารดาทราบถึงผลเสียของการใช้หัวนมปลอม และเมื่อออกจากโรงพยาบาลมารดาสามารถติดต่อกลุ่มที่สนับสนุนการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในชุมชนได้เมื่อเกิดปัญหา และให้บุตรได้รับนมแม่อย่างเดียวโดยไม่ให้น้ำหรืออาหารชนิดอื่นจนกระทั่งอายุ 4 เดือน

ในรายนี้อมารดาทั้งหมด (ร้อยละ 100.0) ภายหลังจากคลอดได้อยู่กับบุตรตลอด 24 ชั่วโมง และร้อยละ 63.8 ได้รับคำอธิบายจากเจ้าหน้าที่ถึงผลเสียของการให้บุตรดูดหัวนมยางหรือหัวนมปลอม ส่วนผลเสียที่อาจเกิดขึ้นจากการให้บุตรดูดหัวนมยางหรือหัวนมปลอม มีมารดาเพียงร้อยละ 36.2 สามารถระบุผลเสียดังกล่าวได้ เช่นอาจทำให้ฟันไม่สวย เด็กอาจจะมีฟันผุ หรือทำให้บุตรชินกับหัวนมปลอมและไม่ดูดนมแม่

จากการศึกษาพบว่าในช่วงหลังคลอด มารดาร้อยละ 90 ได้รับการสาธิตวิธีการให้ลูกดูดนมแม่อย่างถูกวิธี และมารดาเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 95.0) ได้รับการกระตุ้นให้บุตรดูดนมแม่บ่อยๆ โดยในจำนวนนี้มีมารดาร้อยละ 64.4 ที่สามารถระบุเหตุผลที่จำเป็นต้องให้บุตรดูดนมบ่อยๆได้ เช่น เพื่อกระตุ้นการสร้างและหลั่งน้ำนม ส่วนมารดาในกลุ่มที่เหลือไม่สามารถบอกถึงเหตุผลของการต้องให้บุตรดูดนมบ่อยๆได้

สำหรับวิธีปฏิบัติเพื่อให้นมแม่ยังคงมีปริมาณเพียงพอ นั้น มารดาร้อยละ 83.8 เคยได้รับการสอนวิธีปฏิบัติในการบีบน้ำนม หรือเก็บน้ำนมไว้ให้บุตรรับประทานเมื่อมารดาออกไปทำงานนอกบ้าน แต่เมื่อพิจารณาถึงการปฏิบัติในการศึกษาครั้งนี้พบมารดา 2 รายที่เลือกใช้วิธีดังกล่าว

จากการสังเกตการปฏิบัติงานของแผนกผู้ป่วยใน โรงพยาบาลหัวหน้างานห้องคลอด จะมีหน้าที่ในการให้สุขศึกษาเป็นรายกลุ่มแก่มารดาหลังคลอด ที่พักรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลในช่วงบ่ายของแต่ละวัน โดยเนื้อหาการสอนครอบคลุมในเรื่องการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ นอกจากนี้ยังมีการสาธิตวิธีการอุ้มทารกให้ดูดนมแม่ บีบน้ำนม รวมถึงสอนการอาบน้ำทารก ในกรณีที่มารดาคลอดในเวรเสาร์อาทิตย์ หรือนอกเวลาราชการ การให้สุขศึกษาดังกล่าวไม่ปฏิบัติได้ เนื่องจากในเวรนอกเวลาราชการจะมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเพียง 2-3 คนต่อเวรที่ต้องรับผิดชอบทุกแผนกในโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่จึงแก้ไขโดยให้มารดาได้รับการสอนสุขศึกษาพร้อมกันในวันราชการ อย่างไรก็ตามยังมีมารดาบางคนที่กลับบ้านก่อนได้รับการสอนสุขศึกษาในเรื่องเหล่านั้น

ส่วนความช่วยเหลือกรณีที่มีปัญหาในการให้นมแม่ภายหลังกลับไปอยู่บ้านนั้น มารดาร้อยละ 61.3 ที่ทราบว่าขอคำแนะนำและความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาดังกล่าวจากใคร แต่ในทางปฏิบัติบุคคลที่มารดาเลือกไปขอคำปรึกษา ประมาณหนึ่งในสี่จะไปปรึกษาบุคลากรทางการแพทย์ที่โรงพยาบาล ส่วนอีกหนึ่งในสี่เลือกปรึกษาญาติ สำหรับอาสาสมัครนมแม่ (อสน.) ที่ทางโรงพยาบาลเป็นผู้คัดเลือกไว้เพื่อให้คำปรึกษาแก่มารดาในชุมชนนั้นพบว่า มีมารดาร้อยละ 20 เลือกที่จะปรึกษามารดาที่กล่าว และมีมารดาร้อยละ 28.7 (23 ราย) ที่ไม่ทราบว่ามียุทธศาสตร์อาสาสมัครนมแม่เช่นนี้ในชุมชนของตน จากการสำรวจในหมู่บ้านในขณะเก็บรวบรวมข้อมูล บ้านที่มีอาสาสมัครนมแม่บางบ้านจะมีป้ายติดไว้ที่หน้าบ้านอย่างชัดเจน แต่บางส่วนป้ายเหล่านั้นก็มีความชำรุดเสียหายทำให้ยากต่อการระบุว่าเป็นบ้านอาสาสมัครนมแม่

3.2 ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

3.2.1 รายได้ของครอบครัว

ตาราง 14 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามรายได้ของครอบครัว (N=80)

รายได้ครอบครัว (บาท/ปี)	จำนวน	ร้อยละ
≤ 10000	4	5.0
10001- 50000	36	45.0
50001-100000	21	26.2
> 100000	19	23.8

\bar{X} (SD) = 73892.5 (57285.0)

Median = 55000

จากตาราง 14 กลุ่มตัวอย่างมีรายได้ของครอบครัวอยู่ระหว่าง 8,000-240,000 บาท / ปี โดยมีรายได้ต่อครอบครัวเฉลี่ยจำนวน 73,892.5 บาทซึ่งต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรทั้งประเทศปี พ.ศ.2539 ซึ่งเท่ากับ 77,892.5 บาท/ปี (สมาคมอนามัยแห่งประเทศไทย, 2540) ซึ่งมีมารดาเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 43.8) มีความคิดว่ารายได้ของครอบครัวนั้นเพียงพอสำหรับการใช้จ่ายโดยไม่จำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้เพิ่ม และในกลุ่มนี้มีรายได้ของครอบครัวเฉลี่ย 87,083.33 บาท อย่างไรก็ตามมีมารดาร้อยละ 56.2 ที่คิดว่ารายได้ของครอบครัวนั้นไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันโดยมารดาในกลุ่มนี้มีรายได้ของครอบครัวเฉลี่ย 44,622.72 บาท/ปี ซึ่งมารดาในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จึงมีความจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของรายได้ในกลุ่มที่เลือกใช้นมผสมเลี้ยงบุตรนั้น พบว่าเป็นกลุ่มที่มีรายได้ครอบครัว โดยเฉลี่ย 80,415 บาท/ปี ซึ่งเป็นรายได้เฉลี่ยที่สูงกว่ารายได้เฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดและสูงกว่ารายได้ต่อหัวประชากรทั้งประเทศทำให้อาจมีอำนาจในการใช้จ่ายเงินสูงกว่า

3.2.2 ลักษณะการทำงานของมารดาและการให้นมบุตร

ตาราง 15 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามการออกไปทำงานนอกบ้าน และการเลี้ยงบุตร

ลักษณะการทำงาน	เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่		รวม
	ใช่	ไม่ใช่	
นอกบ้าน	41 (65.1)	22 (34.9)	63 (100.0)
ในบ้าน	17 (100.0)	0 (0.0)	17 (100.0)

เมื่อพิจารณาลักษณะการทำงานของมารดา ร่วมกับการให้นมแม่ พบว่า มารดาทุกคนที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้านจะเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ อย่างไรก็ตาม ร้อยละ 65.1 ของมารดาที่ทำงานนอกบ้านยังคงเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ซึ่งในกรณีนี้มารดาจะมีอาชีพเกษตรกรรม (ทำนา) จึงทำให้การให้นมแม่สามารถทำได้ และอีกร้อยละ 34.9 ของมารดาที่ทำงานนอกบ้านไม่ได้เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ซึ่งกรณีนี้จะเป็นมารดาที่ทำงานนอกหมู่บ้านของตนเอง

ตาราง 16 จำนวนและร้อยละของชนิดของนมที่มารดาในชุมชนส่วนใหญ่ใช้ในการเลี้ยงบุตรในระยะ 4 เดือนแรก (N=80)

ชนิดนม	จำนวน	ร้อยละ
นมแม่	56	70.0
นมผสม	14	17.5
นมแม่และนมผสม	2	2.5
ไม่ทราบ	8	10.0

ตาราง 16 แสดงถึงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มารดาถึงชนิดของนมที่มารดาในชุมชนให้เลี้ยงบุตรพบว่า มารดาส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70) ระบุว่ามารดาในชุมชนใช้นมแม่ในการเลี้ยงบุตร ร้อยละ 17.5 หรือร้อยละ 2.5 ระบุว่ามารดาให้ทั้งนมแม่ควบคู่ไปกับนมผสม

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาระบบการช่วยเหลือสนับสนุนการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในชุมชนโดยส่วนใหญ่มารดาจะอาศัยความช่วยเหลือจากบุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลในครอบครัวมากกว่าบุคคล ซึ่งการศึกษาครั้งนี้พบว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 78.8 มีบุคคลในครอบครัวเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ซึ่งได้แก่ บิดา มารดา ย่า ยาย และสามี

นอกจากนี้ ในส่วนของการให้นมแม่แก่บุตรในที่สาธารณะนั้น มารดาจำนวน 70 ราย (ร้อยละ 87.5) เคยให้บุตรกินนมแม่ในที่สาธารณะ โดยทั้งหมดคิดว่าเป็นเรื่องปกติที่สามารถปฏิบัติได้โดยสะดวก ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบท ความคิดดังกล่าวจึงถือเป็นเรื่องปกติ

นอกเหนือจากระบบสนับสนุนในครอบครัวและการให้นมบุตรในที่สาธารณะซึ่งเป็นปัจจัยที่ดูเหมือนจะส่งเสริมการให้นมแม่แล้ว การรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่หรือนมผสมก็เป็นประเด็นหนึ่งที่เป็นข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพราะอาจมีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้ชนิดนมให้กับบุตร ซึ่งผลการสัมภาษณ์มารดาต่อการรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่และนมผสมเป็นดังนี้

3.2.3 การรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่และนมผสม

การรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

จากการสอบถามมารดาทุกคนที่ศึกษาถึงประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ มารดาร้อยละ 91.3 มีความคิดเห็นว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่จะก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านสุขภาพทั้งต่อบุตรและมารดา ประโยชน์ต่อบุตร มารดาส่วนใหญ่ระบุว่านมแม่ช่วยให้เด็กมีร่างกายแข็งแรง มีภูมิต้านทานโรค และไม่เจ็บป่วยง่าย สำหรับประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ต่อมารดานั้น มารดาเห็นว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ช่วยประหยัดรายจ่ายของครอบครัว ไม่ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการซื้อหา ช่วยให้สุขภาพมารดาหลังคลอดกลับคืนสู่สภาพเดิมได้รวดเร็ว ลดอัตราการเป็นมะเร็งเต้านม อีกทั้งการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มายังช่วยให้มารดาและบุตรมีความใกล้ชิดกัน ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดี ดังสรุปได้ในแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิ 2 การรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

ประโยชน์ต่อบุตร (91.3)

- สุขภาพเด็กแข็งแรง
- มีสารอาหารครบถ้วน
- เด็กเจริญเติบโตเร็ว
- เป็นเด็กเลี้ยงง่าย
- ฉลาด ความจำดี

ประโยชน์ต่อมารดา (78.7)

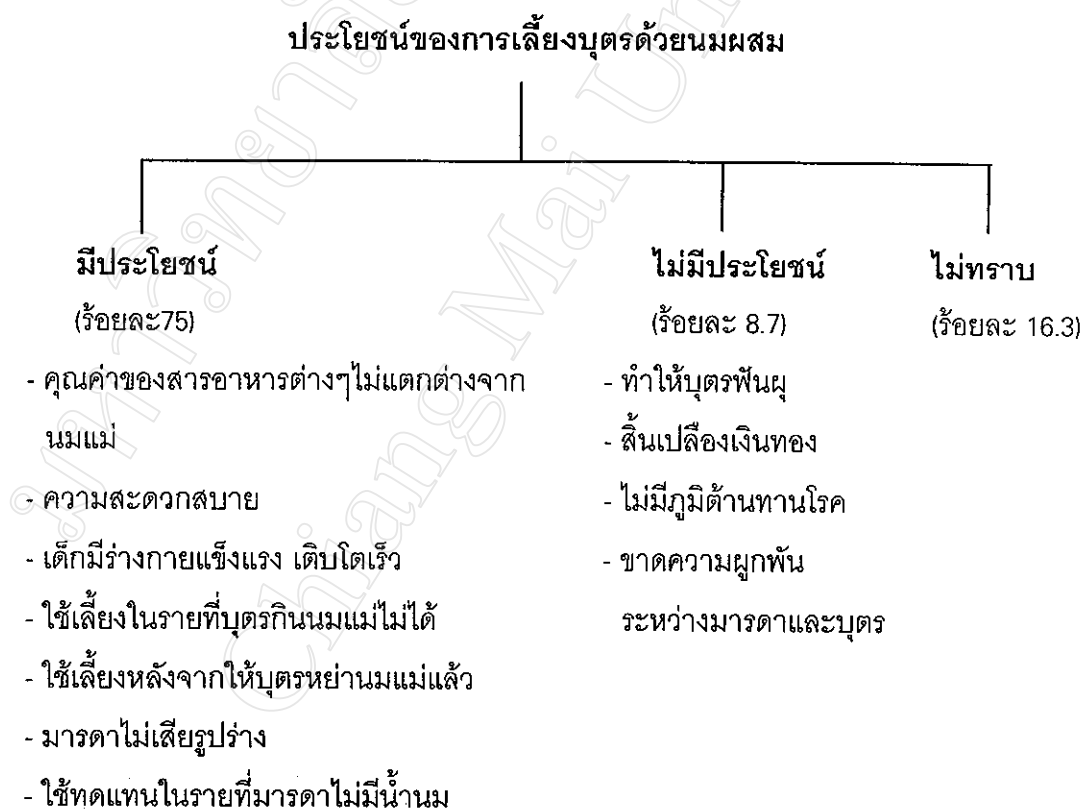
- ประหยัด ไม่สิ้นเปลือง
- สะดวกสบาย ไม่ต้องใช้อุปกรณ์
- ไม่เป็นมะเร็งเต้านม
- มดลูกเข้าอู่เร็ว
- แม่มีความใกล้ชิดลูก
(มีความผูกพันระหว่างแม่ลูก)

อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ มีมารดาจำนวน 10 รายที่ใช้นมผสมเลี้ยงบุตร ทั้งๆที่รับรู้ในประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ เนื่องจากมีความจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน

การรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสม

ถึงแม้มารดาไม่ทุกรายที่ให้บุตรได้รับนมผสม แต่ในการศึกษาคั้งนี้ได้สอบถามมารดาทุกรายถึงความเห็นต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสม โดยทั่วไปพบว่า การรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมนั้น มารดาทุกคนมีความคิดแตกต่างกัน ส่วนใหญ่ระบุว่านมผสมมีประโยชน์ แต่มีมารดาบางรายที่ระบุว่าไม่มีประโยชน์หรือไม่ทราบ สำหรับการรับรู้ของมารดาที่คิดว่านมผสมมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์นั้น สรุปได้ดังแผนภูมิ 3

แผนภูมิ 3 การรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสม

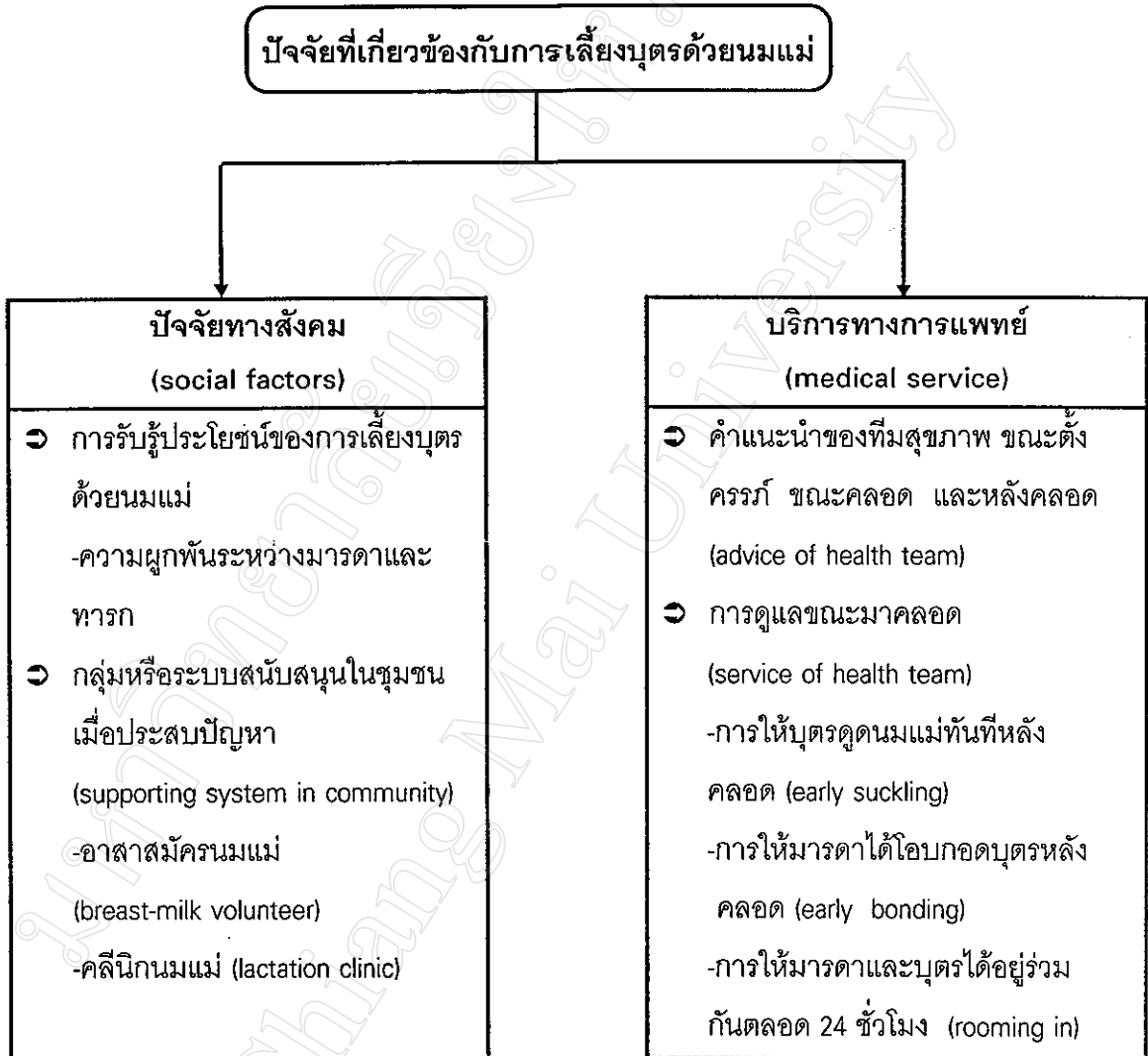

การรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมนั้น มารดาร้อยละ 75 เห็นว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมนั้นมีประโยชน์ โดยคิดว่าคุณค่าและสารอาหารต่างๆในนมผสมนั้นมีปริมาณ เท่าเทียมนมแม่ การเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมมีความความสะดวกสบาย โดยเฉพาะมีความเป็นอิสระ มารดาสามารถไปทำงานนอกบ้านได้ และทำให้เด็กที่กินนมผสมจะมีสุขภาพแข็งแรง มีอัตราการเจริญเติบโตเร็ว นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับเหตุผลทางด้านภาพลักษณ์ของมารดาโดยมารดาคิดว่าการให้บุตรได้รับนมแม่จะทำให้รูปร่างมีการเปลี่ยนแปลงหรือเสียรูปร่าง จึงหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าวโดยการใช้นมผสมทดแทน ฉะนั้นในประเด็นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการรับรู้ที่เริ่มปรับเปลี่ยน โดยเฉพาะผลที่ได้ชี้ให้เห็นว่า มารดาโดยส่วนใหญ่เริ่มยอมรับนมผสมในด้านคุณค่าและประโยชน์ ซึ่งการรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมดังกล่าวนี้ อาจจะมีผลต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในอนาคต

นอกจากนี้ยังมีมารดาบางรายที่คิดว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมนั้นไม่มีประโยชน์ เนื่องจากต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย การเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมอาจทำให้บุตรฟันผุ ขาดภูมิคุ้มกันโรค รวมทั้งทำให้มารดาและบุตรขาดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

โดยสรุป จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย ปัจจัยทางด้านบริการทางการแพทย์ได้แก่คำแนะนำที่มารดาได้รับ การให้บริการขณะมาคลอด ปัจจัยทางด้านสังคมได้แก่การมีผู้สนับสนุนภายในชุมชน และปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ได้แก่ความตั้งใจ และการรับรู้ประโยชน์ของนมแม่ ซึ่งสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิ 4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

3.3 ปัจจัยทางด้านการตลาด

กลวิธีทางการตลาดที่บริษัทผู้ผลิตนมผสม และผลิตภัณฑ์อาหารสำหรับทดแทนนมแม่นำมาใช้ เป็นส่วนหนึ่งที่อาจส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจของมารดาในการเลือกอาหารที่ใช้สำหรับเลี้ยงทารก การศึกษาจากวิธีทางการตลาดในครั้งนี้ จะนำเสนอครอบคลุมถึง ผลิตภัณฑ์นมผสม การจำหน่าย และการได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณา

ผลิตภัณฑ์นมผสม การจำหน่าย และการได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณา

มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 39 รายเคยใช้นมผสมเลี้ยงบุตร โดยเป็นมารดาที่ใช้นมผสมอย่างเดียวจำนวน 16 ราย ใช้นมผสมควบคู่กับนมแม่จำนวน 12 ราย และเป็นมารดาที่เคยทดลองใช้นมผสมแต่ไม่ได้ใช้เป็นประจำจำนวน 11 ราย สำหรับเหตุผลที่มารดาต้องใช้นมผสมในการเลี้ยงบุตรนั้น สาเหตุที่มีความสำคัญคือ ปัญหาทางเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว นอกจากนี้การเลือกใช้นมผสมยังขึ้นอยู่กับชนิดของผลิตภัณฑ์ โดยทั่วไปผลิตภัณฑ์นมผสมที่กลุ่มตัวอย่างเลือกใช้นั้น พบว่ามีจำนวน 9 ยี่ห้อ ได้แก่ เมจิ สโนว์ ดูเม็กซ์ เอส26 ตรามี่ เอนฟา แลค เนนส์ เอนฟาโปร มาแมต โดยยี่ห้อที่นิยมใช้ส่วนใหญ่จะเป็นนมผสมยี่ห้อ เมจิ สโนว์ ดูเม็กซ์ และ เอส26 สำหรับเหตุผลในการเลือกใช้นมผสมยี่ห้อต่าง ๆ นั้น มารดาร้อยละ 60 จะเลือกนมผสมยี่ห้อที่ไม่ทำให้บุตรเกิดปัญหาสุขภาพ เช่น ท้องผูก ท้องเดิน เป็นต้น หรือเลือกชนิดที่คิดว่าเด็กรับประทานได้ดีหรือ “กินถูก” โดยมารดาในกลุ่มนี้มักเคยใช้นมผสมมากกว่า 1 ยี่ห้อโดยการทดลองใช้ก่อนในขั้นต้นเมื่อพบว่ายี่ห้อใดไม่ทำให้บุตรมีอาการผิดปกติก็จะคงใช้ต่อไป สำหรับมารดาที่ขาดประสบการณ์ หรือเพิ่งมีบุตรคนแรก มักจะเลือกใช้นมผสมโดยอาศัยคำแนะนำของมารดาหรือเพื่อนบ้าน หรือเลือกชนิดนมผสมเลียนแบบมารดาคนอื่น โดยเฉพาะถ้าบุตรของมารดาคนนั้นมีการเจริญเติบโต ร่างกายสมบูรณ์ดี ก็จะตัดสินใจได้เร็วในการนำมาใช้กับบุตรของตน ทั้งนี้มีมารดาเพียงร้อยละ 2.5 ที่เลือกยี่ห้อนมผสม โดยพิจารณาถึงส่วนประกอบและปริมาณสารอาหารที่ครบถ้วนของนมผสมยี่ห้อนั้น

นอกจากนี้แล้ว การเลือกใช้นมผสมยังขึ้นอยู่กับแหล่งจำหน่าย และความสะดวกในการชื้อนมผสมดังแสดงในตารางที่ 17

**ตาราง 17 จำนวนและร้อยละของมารดา จำแนกตามค่าใช้จ่ายในการใช้นมผสม
แหล่งที่ซื้อนมผสม และความสะดวกในการซื้อนมผสม**

การศึกษาถึงค่าใช้จ่ายในการใช้นมผสมเลี้ยงบุตรนั้น ได้เลือกพิจารณาเฉพาะกลุ่มมารดาที่สามารถระบุค่าใช้จ่ายได้จำนวน 28 ราย ส่วนข้อมูลด้านแหล่งที่ซื้อนมผสมและความสะดวกในการซื้อนมผสม จะพิจารณาข้อมูลจากมารดาทั้ง 39 รายที่เคยใช้นมผสมเลี้ยงบุตร

ข้อมูลนมผสม	จำนวน	ร้อยละ
ค่าใช้จ่ายซื้อนมผสม/ เดือน (N=28)		
200-500 บาท	11	39.3
600-1000 บาท	13	46.4
มากกว่า 1000 บาท	4	14.3
แหล่งที่ซื้อนมผสม (N=39)		
ตลาดในตำบล	32	82.0
ตลาดในตัวจังหวัด	5	12.9
อื่นๆ	2	5.1
ความสะดวกในการซื้อนมผสม (N=39)		
สะดวก	33	84.6
ไม่สะดวก	6	15.4

จากตาราง 17 มารดาที่ใช้นมผสมเลี้ยงบุตร จะต้องเสียค่าใช้จ่ายซื้อนมผสมต่อเดือน อยู่ระหว่าง 200-1400 บาท (โดยเฉลี่ยประมาณ 480 บาทต่อเดือนต่อราย) ซึ่งมารดาเกือบครึ่ง หนึ่งเสียค่าใช้จ่ายประมาณ 600-1000 บาท นอกจากนี้แหล่งที่มารดาซื้อนมผสมส่วนใหญ่จะสามารถหาซื้อได้ในตำบลที่อาศัยอยู่ ซึ่งมารดาส่วนใหญ่ (ร้อยละ 84.6) คิดว่ามีความสะดวกในการซื้อนมผสม ส่วนมารดาอีกร้อยละ 15.4 มีความเห็นว่าไม่มีความสะดวกในการซื้อนมผสม เพราะอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีระยะทางห่างไกลจากตลาดในตำบล

นอกจากนั้น การตัดสินใจในการเลือกใช้นมผสมของมารดานั้น ยังขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสื่อโฆษณาอีกด้วย จากการศึกษาครั้งนี้มีกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 85.0 เคยเห็นโฆษณานมผสมทางโทรทัศน์ และในจำนวนนี้มีมารดา 6 ราย มีความรู้สึกอยากทดลองใช้นมผสมที่โฆษณาทางโทรทัศน์กับบุตรของตนบ้าง เนื่องจากเชื่อว่ามีสารอาหารครบถ้วน คุณค่าเท่าเทียมนมแม่ สำหรับมารดาที่ไม่ได้เลือกนมผสมนั้น เพราะคิดว่างมผสมมีราคาแพง

ฉะนั้นเมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วจะเห็นว่าในกลุ่มมารดาที่ใช้นมผสมนั้นขึ้นอยู่กับความจำเป็นที่มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน การยอมรับในคุณประโยชน์ของนมผสม ความสามารถในการซื้อนมผสม แหล่งจำหน่ายนมผสมที่มีอยู่ในตำบลที่ไม่ไกลเกินไป และอิทธิพลของสื่อโฆษณา ซึ่งสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิ 5 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสม

